

## اهمیت تفکر خلاق و آموزش ارزشهای کارآفرینی در مدارس

هاجر علی مراد\* و حبیب شریف

چکیده. نقش حیاتی آموزش در یک زندگی موفق و خوب، غیرقابل انکار است. آموزش، ارزش و تعالی زندگی فردی و اجتماعی را بهبود می بخشد و زیربنای توسعه هر کشوری، از طریق آموزش و پرورش آن کشور نهاده می شود. این اهمیت به اندازه‌ای است که بی‌توجهی به آن، آثار زیان‌باری را در ابعاد مختلف بر پیکره پیشرفت و تعالی هر سرزمینی بر جای می‌گذارد. کودکان و نوجوانان منابع عظیم سرمایه و باارزش‌ترین ذخایر یک جامعه هستند و هر قدر برای حفظ این منابع کوشش شود، جامعه در آینده ثروتمندتر و سعادتمندتر می‌شود. دانش‌آموزان به واسطه آموزش‌های کارآفرینانه یاد می‌گیرند که با شناسایی استعدادها، توانایی‌ها و علاقه‌های خود، بتوانند در هر شغل و حرفه، روش‌ها و سبک‌های جدید ایجاد نموده و نوآوری داشته باشند. آنها به‌واسطه انجام آموزش‌های کاربردی و عملی در کارگاه‌ها و آزمایشگاه‌ها می‌توانند به شناسایی نقاط قوت و ضعف و مشکلات و فرصت‌ها در رشته تحصیلی خود و محیط اطراف بپردازند و در پی خلق فرصت‌های جدید خواهند بود. دانش‌آموزان با آموزش‌های کارآفرینانه، نه تنها به مهارت‌هایی از قبیل مهارت تصمیم‌گیری، حل مساله، هدف‌گذاری، تفکر انتقادی، تفکر خلاق و غیره، مجهز می‌شوند، بلکه مهارت‌ها و توانمندی‌های علمی، کاربردی و تقاضامحور را نیز فرا می‌گیرند. افراد توانمند و با مهارت با مجهز شدن به هوشیاری و آگاهی کارآفرینانه، فرصت‌هایی در جهت اشتغال‌زایی در حوزه‌های اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خلق می‌کنند. به عبارت دیگر، با تفکر و نگاه متفاوت و نو به بررسی مسائل، مشکلات، نیازها و فرصت‌های محیط اطراف می‌پردازند و از آنها در جهت خلق ارزش استفاده می‌کنند. بر این اساس، در این مقاله با توجه به اهمیت موضوع، پرورش خلاقیت و آموزش برای کارآفرینی در مدارس بررسی خواهد شد.

### ۱. مقدمه

یکی از دلایل بیکاری دانش‌آموختگان، عدم کسب مهارت و یادگیری است که با نوع آموزش و نظام آموزشی ارتباط مستقیم دارد. کشورهای پیشرفته، از جمله آمریکا، ژاپن، آلمان و فنلاند، آموزش کارآفرینی را محور اساسی برنامه‌های آموزشی خود، به ویژه در پایه‌های ابتدایی، قرار داده‌اند و با این کار عملاً به دانش‌آموزان می‌آموزند که چگونه در حین یادگیری علم، کار کنند. به عبارت دیگر، به آنها می‌آموزند که چگونه یک ایده یا یک فکر تازه را به محصولی جدید تبدیل کنند. حدود ۹۰ درصد مدرسه‌های متوسطه نروژ، آموزش کارآفرینی را متناسب با مناطق جغرافیایی همراه با انجام پروژه‌های محلی ارائه می‌دهند [۵]. مدرسه با مجموعه عوامل، ساختار، مواد درسی و برنامه‌ریزی آموزشی نهادی است که دانش‌آموزان بیش از یک سوم عمر و توان خود را

عبارات و کلمات کلیدی: ارزش‌آفرینی، تدریس، خلاقیت، کارآفرینی.

دبیرتخصصی رابط: محمدرضا پوریای ولی

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۱۰/۶ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۲/۲۰

\* نویسنده مسئول

<http://dx.doi.org/10.22108/msci.2023.136230.1552>

از ۶ تا ۱۸ سالگی آنجا می‌گذرانند؛ بنابراین نقش بسیار ارزنده و اثربخشی را در جهت‌دهی به مسیر تحصیلی- شغلی آنها ایفا می‌کند.

یکی از برجسته‌ترین اهداف آموزش و پرورش در هر کشوری، پرورش استعدادها و تربیت افراد شایسته و مولد برای ورود به بازار کار و صنعت است. باتوجه به نقش و اهمیت کارآفرینی در ابعاد زندگی فردی، خانوادگی، اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی، از نظام آموزشی هر کشوری انتظار می‌رود افراد شایسته‌ی کارآفرین را تربیت نماید.

در مورد آموزش کارآفرینی در مدارس، سه رویکرد متفاوت وجود دارد: آموزش در مورد کارآفرینی، آموزش برای کارآفرینی و آموزش از طریق کارآفرینی انجام شود. آموزش در مورد کارآفرینی مستلزم آموزش عملی و نظری در مورد چگونگی راه‌اندازی شرکت‌ها است. آموزش برای کارآفرینی مستلزم مطالعه نظری ارزش‌های کارآفرینی و مستلزم شرکت دانش‌آموزان در فعالیت‌های اجتماعی و مسئولیت‌پذیری آنها است. آموزش از طریق کارآفرینی شامل آموزش کارآفرینی با رویکرد تلفیقی با سایر دروس است [۵]. کارآفرینی را می‌توان به‌عنوان جستجوی فرصت‌های موجود در محیط و یا از طریق نوآوری در تلاش برای ایجاد فرصت بدون توجه به منابعی که در حال حاضر داریم، تعریف کرد. عواملی که می‌توانند بر کارآفرینی تأثیر بگذارند شامل نیاز به موفقیت، ریسک‌پذیری، میل به استقلال، نوآوری، خلاقیت، شناخت فرصت هستند [۱].

معلم‌ان از جمله تأثیرگذارترین افراد در پرورش و رشد خلاقیت دانش‌آموزان در مدرسه هستند. نقش معلم در کلاس درس و در شکل دادن به محیط یادگیری ارتباط نزدیکی با نظریه‌های دانش و یادگیری دارد که به نوبه خود با ادراک حرفه‌ای و نگرش او در ارتباط است [۳]. اگر معلم نگرش کارآفرینانه داشته باشد، می‌تواند منعکس‌کننده باورها، ارزش‌ها و نگرش کارآفرینانه به دانش‌آموزان باشد که این موضوع می‌تواند به بروز رفتار کارآفرینانه در دانش‌آموزان بیانجامد. به‌جای آموزش مستقیم و داشتن درس مجزای کارآفرینی بهتر است کارآفرینی با رویکرد تلفیقی با سایر علوم و دروس پیوند بخورد. برای مثال در همه دروس از جمله جامعه‌شناسی، شیمی، فیزیک و ریاضی می‌توان آموزش ارزش‌های کارآفرینی را به‌کار برد. آموزش کارآفرینی در مدارس با این شعار همراه است که «مشکلات یک فرصت هستند».

در این راستا مهمترین ویژگی مدرسه، ترویج کارآفرینی، تناسب محتوای آموزشی با توانایی‌ها و علاقه دانش‌آموزان، ایجاد انگیزه و علاقه برای انجام کار تحقیق و پژوهش و استفاده از روش‌های نوین تدریس به‌جای روش‌های سنتی است. روش‌های آموزشی می‌تواند شامل اهداف تربیتی زیر باشد [۲]:

- افزایش مهارت در کارهای تیمی
- پرورش خلاقیت
- برنامه‌ریزی شخصی بلندمدت
- مهارت‌های تقویت سخنوری و فن بیان
- شناسایی افراد خلاق و نوآور
- مهارت‌های افزایش تحمل شکست
- فراگیری تکنیک‌های ایده‌یابی و حل مساله

## ۲. آموزش ارزش‌های کارآفرینانه

آموزش برای کارآفرینی (آموزش کارآفرینانه)، متکی بر خلق ارزش جدید به‌عنوان یک هدف اصلی برای دانش‌آموزان است. به‌علاوه به آنها امکان ایجاد ارزش برای ذی‌نفعان خارج از مدرسه را می‌دهد و به توسعه شایستگی‌های کارآفرینی، بدون در نظر گرفتن اینکه آیا ارزش ایجادشده موفق بوده است یا نه، منجر می‌شود. کارآفرینی زمانی صورت می‌گیرد که شما بر اساس فرصتها و ایده‌ها عمل کنید و آنها را به ارزش برای دیگران تبدیل کنید. ارزش ایجاد شده می‌تواند مالی، فرهنگی و اجتماعی باشد.

به عنوان بزرگسال، می‌توان به راحتی درگیر روزمرگی‌ها شد و اجازه داد که نرده‌های محافظ جامعه، توانایی ما برای تفکر انتزاعی و دنبال کردن ایده‌های جسورانه‌ای را که با «هنجار» در تضاد هستند، کاهش دهند. برعکس، کودکان بهترین موقعیت را برای توسعه روش‌های تفکر و حل مشکلات خود دارند، زیرا آنها به‌طور طبیعی کنجکاو، آماده یادگیری و رویاپردازی هستند و اغلب از تازگی احساس خجالت نمی‌کنند، زیرا همه چیز جدید است و در نتیجه هیچ چیز واقعاً غیرعادی نیست. بسیار مهم است که معلمان این رفتار و تفکر تقریباً بی‌حد و حصر را پرورش دهند، بیشتر از آن حمایت کنند؛ زیرا نقش مهمی در توسعه مهارت‌ها بازی می‌کنند که در زندگی خارج از کلاس مورد نیاز است.

مقوله‌ای که می‌تواند به پرورش تفکر خلاق و خلاقیت در دانش‌آموزان بیانجامد، خلاق محوربودن روش تدریس است. آموزش «ما را به آینده‌ای می‌برد که نمی‌توانیم درک کنیم» و بنابراین خلاقیت برای غلبه بر موانع یا چالش‌ها در آینده ضروری است. خلاقیت زمانی رشد می‌کند که درگیر با اجتماع باشد و کلاس درس را به بستر مناسبی برای آموزش نوآورانه و خلاق تبدیل کند. با توانمندسازی دانش‌آموزان، مربیان می‌توانند اعتماد به نفس و عزت نفس را در آنها ایجاد و تشویق کنند. مربیان باید از تفاوت‌ها آگاه باشند و آموزش‌های خود را بر اساس آن به‌کارگیرند. به‌عنوان مثال، برخی از دانش‌آموزان ممکن است یادگیرندگان بصری باشند، برخی دیگر ممکن است یادگیری از طریق عملی، یا تماشا یا گوش دادن را برای جذب اطلاعات ترجیح دهند.

### ۳. پرورش خلاقیت

خلاقیت به‌خودی خود یک موضوع کاملاً گسترده است. پیش‌بینی پیشرفت‌ها و فناوری‌های فردا تقریباً ناممکن است. پیشرفت‌هایی که در فناوری ایجاد کرده‌ایم تقریباً بر هر کاری که امروز انجام می‌دهیم تأثیر می‌گذارد. در حالی که مطمئناً مزایای ذاتی یادگیری سنتی و استفاده از آزمون استاندارد به‌عنوان معیار عملکرد وجود دارد، ما می‌دانیم که نسل بعدی به مهارت‌های بسیار انتزاعی و قابل تعویض بیشتری نیاز خواهد داشت. از مبارزه با تغییرات اقلیمی تا همگام شدن با انقلاب دیجیتال جهانی، نسل آینده باید با تفکر به روش‌های جدید و خلاقانه با ایده‌های جسورانه و عزم برای به چالش کشیدن ناممکن‌ها، بر برخی از سخت‌ترین موانع جهان غلبه کنند.

چگونه می‌توانیم نسل بعدی را برای ارائه آنچه که هنوز تصور نکرده‌ایم، توانمند کنیم؟

انعطاف‌پذیری در مورد تشویق خلاقیت بسیار مهم است [۴]. هدف، پرورش توانایی دانش‌آموزان در ارائه راه‌حل‌های مختلف و ایده‌های منحصر به فرد است؛ با تشویق آنها به ادامه سفر خود به سمت اکتشاف در زمانی که اولین ایده‌شان کارساز نبود، بررسی گزینه‌های جایگزین، تلاش، تلاش و تلاش دوباره تا زمانی که موفق شوند. این باعث می‌شود که دانش‌آموزان در حل مسائل، مستقل و انعطاف‌پذیرتر بوده و اعتماد به نفس بیشتری داشته باشند.

نقش خلاقیت در کلاس درس، ایجاد محیطی امن و دلپذیر است که در آن ایده‌ها بتوانند آزادانه جریان داشته باشند و دانش‌آموزان بتوانند راه‌حل‌های خلاقانه‌شان را امتحان کنند، بدون اینکه تحت فشار «نیاز به درست کردن آن باشند». مهم است که به دانش‌آموزان اجازه دهیم راه‌حل‌های مختلف برای رشد و شکوفایی را کشف کنند.

هر موضوعی می‌تواند خلاق باشد! خلاقیت به این معنا نیست که کل برنامه درسی باید بازنویسی شود، در عوض، می‌تواند چیزی به سادگی استفاده از خاک رس برای ایجاد اشکال، باشد.

روش‌های تدریس سنتی در مدرسه که عموماً بر تدریس یک‌طرفه معلم استوار است، دیگر پاسخگوی نیاز دانش‌آموزان نیست. کلاس درس باید از حالت یکنواختی و منفعل بودن دانش‌آموزان خارج شود [۵]. روش‌های تدریس خلاقانه باید به ایجاد انگیزه در دانش‌آموزان منجر شوند. به‌عبارت دیگر، انگیزه محور باشند که از آن جمله‌اند: روش‌های تدریس مبتنی بر بازی، قصه‌گویی، نمایش خلاق، کارهای هنری (سفال، کاردستی و...)، روش تدریس کارگاهی، روش تدریس مبتنی بر کار تیمی و مشارکت فعالانه، استفاده از فناوری روز در تدریس، توجه به روش‌های تدریس خارج از کلاس متناسب با محتوای آموزشی

مانند روش تدریس مبتنی بر تفکر و مشاهده در طبیعت، یادگیری در محیط واقعی، اردوها و بازدیدهای هدفمند دانش‌آموزان از مراکز صنعتی، اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و ... .

#### ۴. راهبردها و اقدامات

راهبردها و اقدامات، طرح‌ها و کنش‌هایی هستند که به اجرایی شدن آموزش کارآفرینانه در مدارس کمک می‌کنند. مهم‌ترین راهبردها و اقدامات به شرح زیر شناسایی شده‌اند [۵]:

- ۱) آموزش به همراه عمل: یکی از راهبردهای عملیاتی پیاده‌سازی الگوی آموزش کارآفرینانه، روش آموزش به همراه عمل است که مستلزم قرار دادن دانش‌آموزان در تیم‌های میان رشته‌ای است. همچنین تعامل اثربخش با افراد خارج از مدرسه، راهی برای توسعه شایستگی‌های کارآفرینی در میان دانش‌آموزان است. دانش‌آموزان مطالب آموزشی را باید به صورت عملی انجام دهند و محتواهای آموزشی را در عمل تجربه کنند.
- ۲) تکالیف کارآفرینانه: تکالیف کارآفرینانه ابتدا باید برای دانش‌آموزان خلق ارزش کند و سپس برای دیگران ارزش به وجود آورد. به عبارت دیگر، تکالیف باید پروژه محور، چالشی و مساله محور، کاربردی و تقاضا محور باشد. تکالیف باید خلاق محور باشند به این معنی که دانش‌آموزان را از طریق تفکر انتقادی و خلاقانه به پژوهش و اکتشاف پدیده‌های جدید متناسب با حوزه علایق و استعدادشان، تشویق کنند.
- ۳) تیم‌های کارآفرینانه: تیم‌های کارآفرینانه یعنی عده‌ای که در قالب تیم‌ها و شبکه‌های کارآفرین با هدفی مشترک برای کاری مشترک در جهت ایجاد ارزش تلاش می‌کنند.
- ۴) شوق کارآفرینانه: فضای کلاس و مدرسه باید به گونه‌ای باشد که در دانش‌آموزان و معلمان تحرک، انگیزه و نشاط ایجاد کند. به عبارت دیگر، این فضا محیطی باشد که بتواند انگیزه و مشوق لازم برای ایده دادن، بروز خلاقیت، مشارکت فعال، نشاط جسمی و روحی، پویایی و تحرک در دانش‌آموزان به وجود آورد.
- ۵) یادگیری کارآفرینانه: یادگیری کارآفرینانه یعنی معلم و دانش‌آموز به صورت مشترک در تولید علم مشارکت داشته باشند.
- ۶) تعامل با دنیای واقعی: یکی از عناصر اصلی آموزش کارآفرینانه تعامل دانش‌آموزان با دنیای واقعی خارج از مدرسه است. به منظور پیاده‌سازی اثربخش الگوی آموزش کارآفرینانه، لازم است مدرسه با محیط اطراف و جامعه در ارتباط باشد.
- ۷) آموزش مبتنی بر شناخت و فراشناخت: آموزش مبتنی بر شناخت یعنی دانش‌آموز باید یاد بگیرد و آموزش مبتنی بر فراشناخت یعنی دانش‌آموز باید بفهمد که به چه صورت یاد می‌گیرد. یادگیری مطالب و مفاهیم در دانش‌آموزان متفاوت است. معلم نباید به همه دانش‌آموزان به یک روش آموزش دهد.

#### ۵. بحث و نتیجه‌گیری

در آموزش کارآفرینانه، محیط آموزشی باید جذاب و متفاوت از محیط‌های آموزشی فعلی (خشک، غیرمنعطف، یکنواخت) طراحی شود. به عبارت دیگر با طراحی فضاهای جذاب در مدرسه، اعم از برپایی مسابقه‌های ایده‌پردازی، ایده‌یابی، کاربردی کردن ایده، نمایش، بازی تیمی، جشن و در نهایت رویدادهای کارآفرینی می‌توان در دانش‌آموزان نشاط، تحرک، پویایی، شوق، اشتیاق، احساس و عاطفه ایجاد کرد و آنها را به مشارکت فعال، همکاری، همدلی، انجام کار تیمی، پرورش تفکر خلاق و ایده‌پردازی واداشت؛ زیرا آنها با انجام دادن و تجربه کردن در محیط‌های واقعی به شناسایی و پرورش استعدادها، مهارت‌ها و پرورش خلاقیت دست می‌یابند. همچنین ساختار کلاس‌های درس در مدرسه و خارج از مدرسه (قرار گرفتن در مکان‌های

متناسب با مطالب آموزشی که شامل آموزش همراه با تفریح و بازدیدهای هدفمند است) باید جذاب و به‌گونه‌ای خلاقانه طراحی شود تا دانش‌آموزان در محیط واقعی آموزش ببینند و تجربه کسب کنند و خلق ارزش‌های جدید در عمل اتفاق بیفتد. هرگونه تلاش برای اجرای موفق رویکردهای نوآورانه در مدارس بسیار بعید است؛ اگر مدارس نتوانند آن را بپذیرند و حمایت کنند. این یعنی که مدارس باید امکانات مناسب را در اختیار معلمان قرار دهند، آنها باید به معلمان امکان دهند تا انعطاف‌پذیری مناسب داشته باشند و همچنین پتانسیل لازم، برای برنامه‌ریزی و اجرای فعالیت‌هایی که کارآفرینی را ترویج می‌کنند، را برای آنها فراهم کنند؛ که ممکن است محدود به کلاس درس نباشد. معلمان باید توانایی برنامه‌ریزی و تصمیم‌گیری را داشته باشند.

## مراجع

- [1] E. N. Akkasi, Investigation of Activity Designs Prepared by Pre- Service Mathematics Teachers for Aspects of Entrepreneurship Education, *European Journal of Education Studies*, **8** (2021) 66-87.
  - [2] I. Bello, D. Dahuwa, A. Musa, A. Adamu and M. S. Abdu, Restructuring Science, Technology and Mathematics (STM) Education for a Viable Entrepreneurship, *IOSR Journal of Research & Method in Education (IOSR-JRME)*, **10** (2020) 22-26.
  - [3] M. D. Boston and M. S. Smith, Transforming Secondary Mathematics Teaching: Increasing the Cognitive Demands of Instructional Tasks Used in Teachers' Classrooms, *Journal for Research in Mathematics Education*, **40** (2009) 119-156.
  - [4] J. N. Hood and J. E. Young, Entrepreneurship's Requisite Areas of Development: A Survey of Top Executives in Successful Entrepreneurial Firms, *Journal of Business Venturing*, **8** (1993) 115-135.
- [۵] م. ت. طغریایی، س. میرواحدی و س. هاشمی، طراحی الگوی آموزش کارآفرینانه در مدرسه، نوآوری‌های آموزشی، ۱۸ (۱۳۹۸) ۵۹-۸۲.

### هاجر علی‌مراد

گروه ریاضی، دانشکده علوم پایه، دانشگاه جهرم، صندوق پستی ۱۱۱-۷۴۱۳۵، ایران  
h.alimorad@jahromu.ac.ir

هاجر علی‌مراد مقطع کارشناسی و کارشناسی ارشد در دانشگاه شیراز و مقطع دکتری را در دانشگاه صنعتی شیراز تحصیل کرده است. وی هیات علمی دانشگاه جهرم می‌باشد. فرصت مطالعاتی در جامعه و صنعت را در بنیاد نخبگان فارس گذرانده و با راهنمایی و همکاری ریاست محترم بنیاد به پژوهش در زمینه آموزش ارزش‌های کارآفرینی در مدارس پرداختند.



### حبیب شریف

گروه ریاضی، دانشکده علوم پایه، دانشگاه شیراز، شیراز، کدپستی ۴۴۷۷۶-۷۱۴۵۷، ایران  
sharif@shirazu.ac.ir

حبیب شریف استاد دانشگاه شیراز در رشته ریاضی گرایش جبر و رییس بنیاد نخبگان فارس می‌باشند. در سال‌های اخیر تحقیقات گسترده‌ای در زمینه کارآفرینی و چگونگی آموزش آن دارند.



## The importance of creative thinking and teaching entrepreneurial values at schools

Hajar Alimorad\* and Habib Sharif

**Abstract:** The vital role of education in a successful and good life is undeniable. Education improves the value and ascendancy of both personal and social life. The basic foundation of development in every country is determined by its educational system. It is so important that neglecting this crucial matter leads to catastrophic effects on development and improvement of any country in various dimensions. Children and teenagers are the greatest and the most valuable resources of a society and the more we try to preserve these resources, the wealthier and the more successful our society will be in the future. Through entrepreneurial education, students learn how to be innovative and how to create new methods in every profession and business by identifying their own abilities, capabilities and ambitions. Benefiting from operational and practical educations in workshops and labs, they can attempt to find strong and weak points and threats and opportunities in their own field of study and also in their environment and try to create new opportunities. Through entrepreneurial educations, not only will the students be equipped with skills such as decision making, problem solving, goal setting, critical thinking, creative thinking and etc., but also, they learn scientific, practical and demand-driven skills and abilities. When empowered with entrepreneurial awareness and knowledge, skilled and capable individuals create occupational opportunities in economic, social and cultural grounds. In other words, they analyze environmental problems, difficulties, needs and opportunities through different and new thoughts and views and eventually use them to create values. In this line, given the importance of this topic, in this article, developing creativity and education for entrepreneurship at schools will be examined .

**Keywords:** creating values, teaching, creativity, entrepreneurship.

### Hajar Alimorad

Department of Mathematics, Faculty of Basic Sciences, Jahrom University, Iran.

Email: h.alimorad@jahromu.ac.ir

### Habib Sharif

Department of Mathematics, Faculty of Basic Sciences, Shiraz University, Shiraz, Iran.

Email: sharif@shirazu.ac.ir

---

Communicated by Mohamad Reza Pouryayevali.

Article Type: Research Paper.

Received: 27/12/2022, Accepted: 13/03/2023.

\* Corresponding author.